

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
Розділ 1	
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
1.1 Поняття та сутність досудового розслідування як стадії кримінального процесу.	9
1.2 Досудове розслідування як інформаційно-пізнавальний процес.	36
1.3 Генезис системи інформаційного забезпечення досудового розслідування.	52
Висновки до розділу 1.	74
Розділ 2	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	78
2.1 Роль інформаційного забезпечення в пізнавальній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах.	78
2.2 Правові та організаційні засади застосування засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування.	98
2.2.1 Засоби інформаційного забезпечення документування кримінальних правопорушень під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.	100
2.2.2 Засоби інформаційного забезпечення при проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.	116
2.2.3 Засоби інформаційного супроводження застосування заходів забезпечення кримінального провадження.	107
2.3 Використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні досудового розслідування.	125

2.3.1	Правові та організаційні засади використання спеціальних знань досудового розслідування.	133
2.3.2	Види використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні досудового розслідування.	146
	Висновки до розділу 2.	159

Розділ 3

	МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.	164
3.1	Зарубіжний досвід інформаційного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.	164
3.2	Інформаційне забезпечення досудового розслідування в процесі міжнародного співробітництва.	195
	Висновки до розділу 3.	213

Розділ 4

	ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.	217
4.1	Недоліки нормативного регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування.	217
4.2	Напрямки удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування.	243
4.3	Організаційні аспекти керування ризиками в процесі удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування.	263
	Висновки до розділу 4.	384
	ВИСНОВКИ.	290
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	298

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЄС** – Європейський Союз
КК України – Кримінальний кодекс України
КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України
ОБСЕ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН – Організація Об'єднаних Націй
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
ДБР – Державне бюро розслідувань
ДНДЕКЦ МВС – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ
ГУНП – Головне управління Національної поліції
НДЕКЦ МВС – Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ

ВСТУП

Із прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України законодавець взяв курс на відхід від сталих принципів здійснення кримінального провадження, що зумовлено прагненням створити максимально ефективну та об'єктивну платформу для реалізації завдань кримінального процесу в найкоротші терміни. Однак статистична інформація та судова практика за останні десять років свідчить про те, що до сьогодні проблема негативної кримінологічної ситуації залишається невирешеною. Відповідно до статистичних даних, викладених на офіційному сайті Генеральної прокуратури України, за 10 місяців у 2012 році кількість незавершених кримінальних проваджень складала 368 одиниць, у 2013 році залишок кримінальних проваджень склав 1686 одиниць, у 2014 році незакінченими залишились 1861 кримінальне провадження, у 2015 році – 2333 провадження, у 2016 році – 3213 незакінчених проваджень, у 2017 – 3798, у 2018 – 6510, у 2019 році залишок незакінчених кримінальних проваджень на кінець звітного періоду склав 3054 одиниці. Вказані дані свідчать про ускладнення роботи органів досудового розслідування із регресом процесу боротьби з кримінально протиправною діяльністю.

Очевидним є факт того, що більшість проблем виникає на етапі досудового розслідування, що зумовлено низкою причин об'єктивного та суб'єктивного характеру: 1) латентність окремих видів кримінальних правопорушень; 2) відсутність професійної зацікавленості працівників правоохоронних органів; 3) повернення судом та прокурором окремих проваджень для проведення додаткового розслідування; 4) рудиментарність заходів та засобів, які застосовуються органами досудового розслідування у професійній діяльності. Аналіз слідчої та судової практики дозволив підсумувати, що саме остання причина є найбільш розповсюдженою та дестабілізуючою, що можна пояснити стрімким «професійним» розвитком кримінальних правопорушників та відсутністю можливості своєчасно реагувати на суспільно небезпечні діяння.

Прагнення України посісти гідне місце на міжнародній арені вимагає від держави перехід до більш сучасних способів розкриття кримінальних правопорушень, одним з яких є вдосконалення процесу доказування шляхом його тотальної діджиталізації, що можна зробити тільки за рахунок перегляду засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування. На сьогодні робота правоохоронців вимагає активного використання інформаційно-довідкової та методичної літератури, криміналістичних обліків, відповідних баз даних, технічного та програмного забезпечення тощо. Вказана проблема є достатньо розповсюдженою як серед практичних працівників правоохоронних органів, так і серед учених-процесуалістів. Окремі аспекти розглядуваної проблематики в частині вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування висвітлено в працях І. В. Арістової, О. М. Бандурки, А. М. Бірюкова, В. М. Брижко, С. О. Бухонського, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. О. Глушкова, Р. А. Калюжного, Б. А. Кормича, О. В. Логінова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'яничкова, А. М. Новицького, О. В. Олійника, Ю. В. Попова, В. М. Росоловського, О. С. Саїнчина, Д. Я. Семир'янова, І. С. Стаценко-Сургучової, Л. В. Трофімової, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця, В. Ю. Шепітька, Е. М. Яковця тощо.

Проте окремі теоретико-прикладні аспекти залишили поза увагою та потребують детального дослідження. Такими аспектами є: 1) вивчення та удосконалення правових та організаційних засад застосування засобів інформаційного забезпечення досудового розслідування; 2) розробка алгоритму використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні досудового розслідування; 3) встановлення недоліків нормативного регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування та пошук способів їх усунення; 4) дослідження напрямків удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування; 5) розгляд організаційних аспектів керування ризиками та можливостями в процесі вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування; 6) дослідження міжнародного та зарубіжного досвіду удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування з метою інтеграції

позитивного досвіду в українську кримінальну процесуальну практику. Такі прогалини в кримінальній процесуальній доктрині призводять до регресу законодавства, звужують повноваження органів досудового розслідування, що негативно впливає на процес розкриття кримінальних правопорушень та на загальний стан кримінально протиправної діяльності в Україні. Таким чином, наша держава потребує більш прогресивного підходу до вдосконалення та застосування інформаційного забезпечення досудового розслідування, який надасть можливість скорегувати пріоритети кримінальної процесуальної політики та вдосконалити вітчизняну нормативно-правову базу.

Отже, сучасні тенденції, які продиктовані необхідністю створення нових способів та засобів удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування, і визначають актуальність нашого дослідження для кримінальної процесуальної науки.

Розділ 1

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Поняття та сутність досудового розслідування як стадії кримінального процесу

Прийняття у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України стало свідченням позитивних змін у законодавчому баченні структури кримінального процесу, що наблизило нашу державу до міжнародних та європейських стандартів у галузі кримінальної юстиції. Законодавець розкриває зміст терміна «кримінальне провадження», виділяючи в ньому досудове розслідування і судове провадження (п. 10 ст. 3 КПК) як певні його стадії. Як зазначається, досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ст. 3 КПК). Тобто можна констатувати, що на цій стадії в умовах змагальності сторін попередньо вирішуються досить складні завдання, визначені у ст. 2 КПК України «Завдання кримінального провадження». Саме ця обставина, на наш погляд, зумовлює потребу в розгляді особливостей змісту досудового розслідування, для чого актуальним є простеження його історичної еволюції.

На думку більшості науковців, вітчизняне досудове розслідування у своєму історичному розвитку пройшло такі етапи: 1) досудове розслідування кінця IX – середини XIII століття; 2) досудове розслідування середини XIII століття – 1864 р.; 3) досудове

розслідування другої половини XIX та початку XX ст. (1864–1917 рр.); 4) досудове розслідування радянської України (1918–1991 рр.); 5) досудове розслідування після набуття Україною незалежності (з 1991 р.)¹. Водночас у процесуальній літературі існує думка, що сучасна модель досудового розслідування у своєму розвитку пройшла шість етапів.

Перший етап бере свій початок із часів первіснообщинного устрою, для якого характерна наявність норм звичаєвого права, що регулювали порядок здійснення кровної помсти, проведення присяги, ордалії, порядок оцінювання показань свідків тощо. Але ми можемо говорити тільки про період існування Київської Русі. Система права Київської Русі зі слов'янськими та перебраними джерелами права, що включала в себе питання вирішення спорів, діяла на українських землях у кінці IX – середині XIII століття, а пізніше продовжувала використовуватись у Великому Князівстві Литовському. На той час писаними джерелами – пам'ятками руського права насамперед є «Руська Правда» і Литовський статут². Таким чином, можна сказати, що цей етап – перша, примітивна спроба врегулювання взаємовідносин, які виникли у зв'язку зі вчиненням кримінального правопорушення в його тогочасному розумінні. Звичайно, ми ще не можемо говорити про зародження досудового розслідування, але маємо змогу підсумувати прагнення первісного суспільства сформувати певний алгоритм реагування на порушення встановлених правил та заборон, а також систематизувати заходи та засоби пошуку істини для вибору максимально ефективного та співрозмірного (що було досить важливим для того часу) виду покарання.

Другий етап, уже наділений певними елементарними сучасними рисами, можна пов'язати із прийняттям Статуту кримінального судочинства 1864 р. Викладені в ньому основи, що поєднували між собою розшук, дізнання та слідство, спричинили різне

¹ Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної ; М-во осв-іти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2010. С. 42.

² Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 21.

тлумачення сутності дізнання та відсутності спеціальної судової поліції. Виконання судовим слідчим розшукових функцій призвело до посилення у ХХ ст. значення поліції, як органу адміністративної влади, й послаблення ролі судового слідчого як представника судової влади (слідчий виконував функції кримінального переслідування та розшуку, але був усунений від участі в розслідуванні певних видів злочинів). На цьому етапі загальною метою досудового розслідування було встановлення підстав, достатніх для розгляду судом кримінальної справи стосовно конкретної особи. Процесуалістами дореволюційного періоду також зазначалося, що досудове слідство існує тільки для вирішення питання про віддання особи до суду³.

Отже, можна підсумувати, що в цей історичний період більшу цінність мало судове провадження. Суд визнавався провідним органом, який повною мірою вирішував «долю» кримінальної справи. Саме тому досудове розслідування розглядалось виключно як підготовчий етап, спрямований на збір інформації, яка може бути використана судом для винесення вироку. Таким чином, окремі риси, закладені в кримінальну процесуальну нормативно-правову базу в цей період, було збережено в більш сучасній формі в чинному законодавстві.

Вказана теза підтверджується тим, що третій етап розвитку досудового розслідування, зумовлений прийняттям КПК УРСР 1922 р., майже повною мірою перейняв законодавчий підхід до концепції досудового розслідування. Більш презентабельним, на наш погляд, є кримінальне процесуальне законодавство зі змінами, внесеними у 1927 р., в якому було суттєво розширено функції та повноваження органів дізнання.

Четвертий етап розвитку досудового розслідування тривав з кінця 20-х і до початку 50-х років ХХ ст. та ознаменувався тим, що в теорії та практиці почала простежуватись тенденція до спрощення кримінального процесу й ставлення до процесуальних гарантій як до простих формальностей. Указаний підхід призвів

³ Фойницький І. А. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. Санкт-Петербург : Наука; Альфа, 1996. Т. 1. С. 43.

до жажливих порушень прав людини та масових репресій без сліdstва й суду. Так, у 30-х роках запроваджувався спрощений порядок кримінального провадження щодо окремих категорій злочинів, зокрема, диверсій, шкідництва та тероризму. Такий стан справ спричинив появу судочинства, що здійснювалося позасудовими органами, так званими «трійками» Народного Комісаріату Внутрішніх Справ. На жаль, радянська «законність» того часу встановлювалася таким чином аж до скасування вказаної інституції в 1953 р.⁴ На нашу думку, цей етап можна вважати «переломним», оскільки в наступних кримінальних процесуальних нормативно-правових актах законодавець уже більш пропорційно та сучасно підходив до встановлення процедури взаємодії з кримінальним правопорушником.

П'ятий етап розвитку досудового розслідування пов'язаний із прийняттям Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік у 1958 р. та КПК УРСР у 1960 р. Головним результатом цього періоду розвитку кримінальної процесуальної доктрини держави була систематизація норм законодавства у контексті більш повного та якісного формулювання загальних положень кримінального судочинства, специфіки його стадій та окремих процесуальних інститутів, а також створення передумов для запровадження засад верховенства права та законності у сучасне кримінальне процесуальне законодавство України⁵. Цікавим аспектом, на наш погляд, є те, що нормативно-правові акти, прийняті в 1960 році (як кримінальне, так і кримінальне процесуальне законодавство), створили «юридичний каркас», на якому будувались чинні ціннісні законодавчі підходи до розуміння основних положень відправлення правосуддя в сучасній Україні. При цьому необхідно звернути увагу на те, що, на нашу думку, цей період характеризувався, з одного боку, намаганням відійти від відверто «інквізиційних» положень сталінського періоду,

⁴ Глобенко Г. І. Досудове розслідування: ретроспективний погляд та шляхи подальшого реформування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 52.

⁵ Павловський В. В. Загальні положення досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 22.